

A KASSAI ELSŐ REFORMÁTUS TEMPLOM TÖRTÉNETE.

(Harmadik és befejező közlemény.)

Fenesi püspöknek és a jezsuitáknak azon terve, hogy a Kassára telepítendő Orsolya-apácák részére a református templom és iskola elfoglaltassék, a leghathatósabb támogatóra talált a szomorú emlékü gróf Kollonics Lipótban, ki az öreg Széchenyi György után 1695-ben foglalta el az esztergomi érseki széket. Bizonyára az ő határozott fellépése döntötte meg a törvényre és jogra támaszkodó tíz évi ellenállást. Újabb királyi rendelet adatott ki a templom foglalására,¹ melyet gróf Csáky István országbiró, a szepesi kamara elnöke, azonnal végrehajtatott.

1696 márczius 27-ike volt az a szomorú nap, melyen az erőszak ismét diadalmaskodott a jogon. Gróf Csáky, a kamarai tisztek és egy csapat katonaság kíséretében megjelenván a református templom előtt, maga elé hivatta az egyház papját, Zemlényi Ferenczet, az iskola professorát, Csécsi Jánost, valamint az egyház előljáróit, s megparancsolta nekik, hogy templomukat, iskolájukat és parochiájukat azonnal hagyják el és adják át neki. Ezúttal ürügyeket is kerestek a foglalás igazolására, a következőkben:

1. A templom már 1673 szeptember havában, szent Mihály tiszteletére róm. kath. módon felszenteltetett.

¹ Ezen rendeletet még eddig nem sikerült felkutatnom. A Cassovia v. ac. n. szerint (87. l.) Abauj vármegye 1696 január 29-én tartott közgyűléséből fölírt a királyhoz a templom miatt, s ezen felíratra adatott ki a templom elfoglalását parancsoló rendelet. A megyei levéltárban azonban a jelzett napon tartott közgyűlésnek semmi nyoma vagy emléke nem található.

2. Az 1681. évi soproni országgyűlés idején a római katolikusok tényleges birtokában volt.

3. A reformátusok nem a király beleegyezésével, de a Thököli-lázadás alatt, erőszakkal foglalták azt vissza.¹

Hogy mily könnyen megczáfolhatók mindezek, láttuk fentebb. A hatalom azonban nem adott helyet a czáfolatnak, sőt időt sem engedett arra, hanem érvényt szerzett akaratának. A kassai reformátusok pár óra alatt ismét elveszítették minden birtokukat.

Most azonban mégis kaptak némi kárpótlást. Gróf Csáky nyolcz darab szántóföldet adatott nekik a város által, az alsó hostában, hogy ott templomot, iskolát és paplakot építhesse nek. Kassa város ekkori kegyes plebánosa tiltakozott ugyan ez adományozás ellen, a mely — szerinte — nagy jogsérelem a római katolikus polgárságra nézve,² tiltakozása azonban nem vétetett figyelembe. A szegény reformátusok pedig, a szükség által kényszerítve, kénytelenek voltak ez aránytalanul csekély kárpótlást elfogadni, hogy legyen hol vallásukat gyakorolni és növendékeiket oktatni. Hirtelenében és szegényesen összetákoltak e puszta helyen először iskolaépületet, majd egy kis templomocskát és lakóházat, legnagyobb részben rőzséből és fából. Ez a hely, a szepsi-úti bezárt temetőkert, ma is a református egyház birtokában van. Több, mint egy századon keresztül itt állt a ref. templom és iskola.

Az elragadt szép nagy templomnak és tartozékainak visszaadásáért azonnal folyamodtak a kassai reformátusok az udvari cancelláriához s Abauj vármegyét is felkérték, hogy követői útján pártolja a kassaiak kérelmét. Azonban, mint Abauj vármegye jegyzőkönyve 1696 június 23-áról megjegyzezi, a kassai reformátusok folyamodványa „a klérus igen hatalmas ellenmondása miatt“, még csak el sem fogadtatott, s nemsokára, 1697 márczius hó 17-én nagy pompával szentelte fel³ Fenesi püspök a templomot s a következő évben már

¹ Lampe-Ember: Hist. Eccl. 594. l. Bod Péter. Hist. Eccl. III. k. 405. l. Csécsi János naplója (kiadatlan) a sárospataki főisk. könyvtárában.

² Cassovia v. ac. n. 88. l.

³ U. o.

birtokukba vették azt az ide telepített apácák, a kik a szomszédos iskolaépületben, mint zárdában, kényelmesen elhelyezkedtek és berendezkedtek.¹

Erőszakra alapított birtoklásuk azonban egyelőre nem volt zavartalan. Pár év múlva, az 1703. év tavaszán, II. Rákóczi Ferencz zászlóit lengette az üde szellő a felvidéken, s az egész hazát átzúgta a megrázó panasz: „Recrudescunt inclytæ gentis Hungaræ vulnera!”

Rákóczi zászlóinak közeledésére mind jobban éled az elnyomott kassai reformátusok reménysége is. Az egyház drágaságai 1703. őszén visszakerülnek Fogaras várából s Zemlényi Ferencz lelkész jegyzékbe veszi azokat.² A sárospataki deákok Kassáról visszaszállingóznak ősi otthonukba, mivel Kassa körül egyre dúl a harcz, melyet a Muzsák nem szeretnek. Hosszú ostrom után, 1704 okt. 20-án Rákóczi generálisa, gr. Forgách Simon diadallal vonul be Kassára, a következő 1705. év szeptember 12-én pedig megnyílik a *szécsényi országgyűlés*,³ mely a nemzeti sérelmek mellett a vallásos sérelmeket is orvosolta. A vallásügyek rendezésére nézve az 1608. és 1647. évi törvényczikkek és az 1659. évi királyi hitlevél álláspontja fogadtatott el irányadóul; a jogtalanul elfoglalt templomok visszaadására országos biztosok küldettek ki, mindenik bizottságba egy-egy róm. kath., ágostai és helvét hitvallású tag s mellettök még egy róm. kath. papi egyén küldetvén ki.

Abauj, Zemplén és Borsod vármegyékbe Gundelfinger János (r. kath.), Brezinai János (ág. ev.) és Szakmári János (ref.) küldettek ki országos fejedelmi biztosokul; velök együtt Krucsay Miklós r. kath. főesperes szerepelt papi képviselőül.

¹ Mint a mult közleményben már érintettem, az apácák 1698. október 23-án jöttek Kassára.

² 1703. október 15. (Egyházi levéltár) Kitünik e jegyzékből, hogy az úrasztali terítők és az egyház okmányai a vándorlás alatt a nedvességtől igen sokat szenvedtek, mert Zemlényi azért vette át azokat, hogy megszárazsza. Némely okmány ma is mutatja a nedvesség miatti rothadás nyomait.

³ Zsilinszky Mihály i. m. IV. kötet 153—195. lapok.

Kassán 1705 végén és 1706 elején működött a bizottság. A lutheránusok 1705 november 20-án kapták meg a tót templomot, azaz a Mihály-kápolnát,¹ mert az Erzsébet-templom a r. kath. egyház tulajdonában maradt. A református egyház a következőkben nyújtotta be a bizottsághoz kívánalmait:

1. Az nemes ország és kegyelmes Urunk végeztések szerint, kívánjuk sine dilatione templomunkat, oskolánkkal és parochiánkkal együtt restituáltatni.

2. Az minémű szép deszkás székekkel templomunk teli volt, kívánjuk restituáltatni.

3. Az mely harang templomunkban maradt volt, melyet is Istenünk dicsőségére öntetett ecclesiánknak a boldog emlékezetű néhai tek. nem. Váradí Mihály urunk, kívánjuk re-habeálni.

4. Az mi károk vagynak templomunkban, oskolánkban az kőfalnak megfurások, kamaráknak üszvevágattatások és az magok állapotjához való alkalmaztatások miatt, azok eránt kívánunk refusiót.

5. Ezeken kívül az mi károk és törvénytelen dolgok löttek templomunkban, jus et facultatem suo tempore de iis agendi, juxta leges et statuta regni, nobis (et aliis, quos concernit) reservatam esse volumus.

6. A hegyaljai öt darab szőlőnk ante vindemiam, cum fructibus, az mint mitőlünk elfoglalták, kívánjuk resignáltatni.²

A kiküldött biztosok minden tekintetben jogosoknak találván e kívánalmakat, 1706 január hó 6-án a templomot, iskolát és lelkészlakot, minden tartozékaival együtt visszaadták a kassai reformátusoknak, a mint azt a következő okmány³ bizonyítja:

Méltóságos választott erdélyi és magyarországi conföderált státusok fő vezérő fejedelem (így!) Felsővadászi Rá-

¹ Történelmi Tár. 1884. évf. 741. l.

² Zemlényi fogalmazványa, az egyház levéltárában.

³ Négy, igen szép gyűrűpecséttel ellátott eredetije az egyház levéltárában.

kóczi Ferencz kegyelmes urunk ő nagysága, elmúlt szécsényi gyűlésben, mind a három vallásbeli templomok és szabad exercitium iránt való megegyezés szerint, nekünk alább megírt személyeknek, ugyan szécsényi táborból, die sexta mensis Octobris 1705. esztendőben emanált s nekünk szóló parancsolatja és instructiója mellett, nemes Abauj vármegyében levő, szabad királyi Kassa városában, eddig tiszteletes apácák által bírt templomot, parochiát, oskolát, azokhoz bírt szőlőkkel és egyéb akármilyen névvel nevezendő appertinentiákkal és obventiókkal, helvetica confessión levőknek, die et anno infrascriptis resignáltuk. Továbbat kiki a maga vallásán való papjának tartozik dézmával és egyéb fizetéssel. A szokott temetőhely is köz lészen, úgy, hogy abban kiki maga vallásán való czeremóniákkal halottját szabadosan temethesse. Minthogy pedig tiszteletes apácák plenipotentáriusok által, resignációnak alkalmatosságával, azon templomban költségekkel csináltatott ülőszékek és némely üvegablakok iránt, praemissa solemni protestatione, in futurum cautiót reserváltak magoknak; hasonlóképen helvetica confessión levők is, ezen declarációval solemnis protestatiókat interponáltak, hogy a midőn említett templom tőlük elfoglaltatott, akkor elégséges ülőszékek volt, melyeknek előadattatását tiszteletes apácáktól kívánhatják, úgy épületekben causált károknak refusióját. Super praemissis, pro futura eorundem cautela, ezen testimonialisunkat kiadtuk.

Datum Cassoviae, die 9. Januarii, A. 1706.

Praesenti me, Nicolao Krucsay, Archidiacono. tamquam Suae Serenitatis Principalis deputato. (P. H.)

Nemes Abauj, Zemplény és Borsod vármegyékben templomok restitúciójára, a felül megírt mód szerint rendeltetett Commissariusok:
Grundelfinger János. (P. H.)
Szakmári János. (P. H.)
Brezinay János. (P. H.)

Ezen okmány erejénél fogva azonnal birtokukba vették a kassai reformátusok régi templomukat, iskolájukat, lelkesz-

lakukat és szőlőiket.¹ Az apácák elvitték a templomból összes szerelvényeiket s ezek helyett ott állott ismét a templom közepén a „*sacramentum alá való tarka kő asztal, nyolcz szegletin fekete fába foglalva*“; a prédikáló székre pedig feltették a *négy-fertályos homok órát*; talán azért, hogy tiszteletes Zemplényi uram ne tartson tulságosan hosszú prédikációkat.²

Az apácák ekként hajlék nélkül maradván, maga a vallásos fejedelem II. Rákóczi Ferencz vett meg részükre a ref. templom keleti szomszédságában két főutczei házat, melyet 1709-ben alakítottak át kolostorrá,³ a melyet ma is használnak.

A reformátusok külvárosi épületei, alig, hogy kivonulhattak belőlük, a Rabutin ostroma alatt (1706. október) összelődöztek, úgy, hogy az egyház, épületeiben és ez alkalommal elrabolt boraiban összesen 2930 magyar forint kárt szenvedett.⁴ Majd az 1710-ben fellépett iszonyú pestis-járvány tizedelte meg a kassai kálvinistákat is, úgy, hogy külvárosi temetőjük egészen tele lett halottakkal.

A következő év szintén nagy veszedelmet hozott reájok. Rákóczi zászlaja végkép lehanyatlott. A szatmári békeokmány (1711 május 1) mely a hosszú harczot befejezte, ígérte ugyan, hogy a király a vallások szabadságáról szóló törvényt megtartja; de ez ígéret is, mint annyi sok más, csak irott malaszt maradt. A templomfoglalások újra megkezdődtek az egész országban; a klérus és a jezsuiták törekvéseire ismét elkövetkezett az aranykor; a megszorodott kassai apácák is vigasztalót nyertek *Löffelholz* császári tábornokban, ki 1711 október 18-án katonai erőszakkal ismét kiűzte a reformátu-

¹ Bizonyos hidvégardói birtokért és harangjaiért még pörölni kellett a kassai ref. egyháznak. E miatt folyamodtak a körömi vagyis ónodi országgyűléshez (1707.) II. Rákóczi Ferencznek három idevonatkozó levele, illetőleg határozata van a kassai ref. egyház levéltárában.

² Az egyház javairól 1710 auguszt. havában felvett leltárból.

³ Történelmi Tár. 1884. évf. 743. l.

⁴ Hiteles összeírás az egyház levéltárában.

sokat jogos birtokaikból s újra átadta azokat a kegyes apáczáknak.¹

Az immár harmadizben kifosztott kassai reformátusok most csakugyan hajlék nélkül maradtak. Külvárosi épületeik romokba heverték, sűrű sírhalmoktól körülvéve. Gróf Pálffy János tábornagy és kassai főparancsnok kegyelméből először a czitadella egy kazamatájában tarthatták meg isteni tiszteleteiket;² majd, mikor III. Károly rendeletéből a czitadellát 1713-ban lerombolták, a felső külvároson, Kovács János mézsáros nagy csürét használták templomul.³ A türelmetlen kassai róm. kath. papság azonban még e miatt is panaszt emelt gróf Pálffynál; miért is 1714-től kezdve úgy a reformátusoknak, mint a lutheránusoknak vissza kellett térni alsó-külvárosi, romban heverő temető-telekeikre s itt kellett újra kezdeni szegényes eszközeikkel a tisztogatás, majd az építkezés nagy munkáját.⁴

Az 1714 szeptember 8-án megnyilt országgyűlés nem javította, de súlyosbitotta az elnyomott protestánsok helyzetét. A vallásügygyel foglalkozó 1715. XXX. törvénycikk kimondja, hogy a király, *kegyelemből és kegyességből*, a soproni és pozsonyi törvénycikkeket, igaz értelmükben *egyelőre még* (adhuc) megtartandóknak véli, s e végből királyi és országos biztosok által vizsgálattja meg és intézti el az idevonatkozó ügyeket. Ezen törvénycikk tehát, megtagadván a protestánsok helyzetének szentesített törvényeken nyugovó jogalapját, egyesegyedül a királyi kegyelemnek szolgáltatatta ki őket.

¹ Történelmi Tár, 1884. évf. 747. l.

² Az egyházi feljegyzések az 1672. utáni évekről mondják ugyan, hogy a ref. isteni tisztelet ekkor a citadellában tartatott meg, ez azonban nyilvánvaló tévedés. A Történelmi Tár elébb idézett évfolyamának 748. lapjáról azonban tudjuk, hogy a kassai lutheránusok, gr. Pálffy kegyelméből 1712-ben a citadellában tartották isteni tiszteletüket. Bizonyára a reformátusok is ugyanitt gyűltek össze, a mit még inkább bizonyít az, hogy a következő évben a Kovács János csüre szintén mindkét felekezetnek szolgált isteni tiszteleti helyül.

³ Történelmi Tár, 1884. évf. 749. l.

⁴ A reformátusok gróf Pálffyhoz intézett, kelet nélküli folyamodványa az egyház levéltárában.

Az említett vallásügyi bizottság (commissio religionaria Pestiensis) azonban csak 1721 márczius 15-én ült össze Pesten, öt hó múlva (augusztus 10.) királyi rendelettel elnapoltatott; ugyanazon év decemberében ismét megkezdte működését, de már Pozsonyban, s azt az 1722. év márczius havában fejezte be végleg.¹ Ezen vallásügyi bizottságnak eredménye, a több métermázsányi jegyzőkönyv és irományok leszámításával, a semmivel egyenértékű. Igen találóan mondja Tormási János,² hogy „*a pesti commissio nem egyéb volt szembekötésnél*“. Valósággal lázzadoz az ember vére, ha olvassa ezen bizottság irataiból, hogy a protestánsok legtisztább és legtörvényesebb kivánalmait is, mily rettenetes furfanggal és agyafurtsággal hiúsította meg a másik fél. Erre nézve csak egyetlen példát idézek, mely épen a kassai templomra is vonatkozással van. Az 1681: XXV. törvényczikk tudvalevőleg azt rendeli, hogy *a róm. kath. szertartással még fel nem szentelt (nondum reconciliata) templomok a protestánsoknak visszaadassanak*. A „nondumot“ a klérus úgy magyarázta, hogy „sem ad tempus ante, sem ad tempus post diaetam Soproniensem nem, hanem ad ipsam restitutionem usque, tamquam terminum ad quem vitesék; és így, mivel a soproni országgyűlés által czélzott templomok még a commissio idejéig sem restituáltak, a nondum-nak szükségkép minden erejének el kell veszni és a templomok nec in praeterito, nec in futuro restituentur“.

Méltán mondta erre az agyafurt okoskodásra a protestánsok replicája: „Vulpinationum vulpinatio! . . . Az ilyen emberekkel más valami, de nem emberi nyelven lehet beszélni“.³

Hiábavaló volt tehát az a nagy fáradság, melyet ezen bizottság működése alkalmával, elrabolt jogaik és birtokaik

¹ Ezen, általánosan „Pesti commissio“ néven ismert bizottság munkálatait (Acta) lásd Bod Péter: Hist. Hung. Eccl. III. k. 8—204. lap. Kivonatban, Tormási János dolgozata után, Révész Imre: Figyelmező. 1878. évf. 16, 93, 201, 387, 459. l.

² Figyelmező, id. évf. 466. l.

³ U. o. 400, 401. l.

visszaszerzése végett, a többi hitrokonokkal együtt, a kassai reformátusok is kifejtettek. Alig hogy megkezdődött a bizottság működése. Abauj vármegyének két szolgabirája és egy esküdtje törvényes vizsgálatot tartott Kassán, az apácák által birtokolt ref. templom tárgyában. 1721 április 18-án. A kihallgatott kilencz tanú egyhangúlag vallotta, hogy a templom 1681-ig r. kath. szertartással felszentelve nem volt s ez évben királyi élelemraktárul használtatott, tehát nem volt r. kath. templom; ¹ hiába volt mindez; hiába a protestánsok idevonatkozó temérdek replicája és duplicája, ² a vallásügyi bizottságnak kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a kassai reformátusoknak templomukat és egyéb javaikat visszaadja.

Maradt tehát minden a régiben. De azért a r. katolikusok még ekkor sem érezték magukat teljesen biztosoknak a templom birtokában. Az apácák nem a ref. iskolaépületben, de a II. Rákóczi Ferencz által szerzett klastromban laktak, s az iskolaépületet és a parochiát bérbe adták; ³ a templom újonnan való felszentelése is (az 1706—1711. évi profanatio után!) évről-évre elmaradt. Volt ugyanis ekkor Kassán egy hatalmas református pap, *Gyöngyösi Pál*, a theologia doktora, az angol püspöki egyház bekebelezett lelkésze, kinek erélyétől és tudományától egyaránt rettegetek a kassai jezsuiták. Bizonyára nem kevés részt vett Gyöngyösi a vallásügyi bizottság alkalmával kifejtett munkálkodásban is; elébb tehát őt kellett láb alól eltenni, hogy ne veszélyeztethesse többé az elvesztett templomnak és tartozékainak birtoklását. Az a hajsza, melyet a jezsuiták Gyöngyösi ellen 1723 végén indítottak, s mely

¹ Egykorú másolata az egyház levéltárában.

² Több egykorú másolat a commissió irataiból, kassai vonatkozással az egyház levéltárában. Érdekes megjegyezni, hogy mikor a kassai reformátusok követelték templomuk s egyéb javaik visszaadatását, a róm. katolikusok viszont azzal a követeléssel állottak elő, hogy adják vissza nekik a kassai reformátusok azokat az általok elrabolt clenodiumokat, melyeket Lorántffy Zsuzsánna a római kath. szent Mihály templomnak ajándékozott! Ex uno disce omnes. Többnyire ilyenek voltak a római katolikus klérus követelései!

³ Bod Péter, i. m. III. k. 109. l.

az ő számfizetésével végződött,¹ és a melynek folyamán mindent elkövetett a r. kath. klérus, hogy a kassai református egyházat teljesen megsemmisítse:² mindez egyenes összekötésben van a pesti commisió tárgyalásaival, illetőleg azzal a szándékkal, hogy a ref. templom és a hozzávalók a római katolikusok részére teljesen biztosíttassanak.

Mikor aztán Gyöngyösi Pál már oderai Frankfurtban ette a hontalanság keserű kenyerét s mikor 1731 ápril 6-án kihirdettetett a protestánsok jogait még jobban korlátozó úgynevezett Carolina Resolutio: ekkor látta eljönni az időt Máriássy Sándor kassai plébános és cz. püspök, hogy az elfoglalt ref. templomot 1731 június hó 24-én, immár másodízben, szent Mihály nevére felszentelje.³

A kassai reformátusoknak azonban olyan erős volt a törvények és a jog szentségébe vetett bizodalomuk, hogy annyi csalódás és keserű tapasztalat után is, még mindig remélték, hogy igaz jószágaikat elvalahára visszakapják s háborítlanul bírhatják. Egyik derék kassai református lelkész, Lisznyai Damó Mihály, 1774-ben azt jegyzi fel az elvett ref. templomról, hogy az „*még most is az apáczáké, de mi is várjuk a harmadik izbeli visszaadatását*“. Nem kevéssé éleszthette e reménységet II. József császár ismeretes álláspontja, mely az addig elnyomott protestánsokra a jobb jövőnek hajnalát derítette fel. Ez a nagy uralkodó még édes anyja, Mária Terézia életében megfordult Kassán, 1770 júniusában, s nem lehetetlen, hogy már ekkor is folyamodtak hozzá a kassai reformátusok elragadt javaik visszaadásáért. Pár év múlva, 1773-ban bekövetkezett a jezsuita rend eltöröltetése s így Kassáról is távozni kellett a protestantismus legnagyobb ellenségeinek. Újabb ok

¹ Gyöngyösi Pál életére v. ö. Bod Péter: Magyar Athenas, 96—99. l. Paikos Endre: A kassai helv. hitv. egyház megalakulásának története. 101—115. l. Gyöngyösi pörének iratai meg vannak Kassa város levéltárában. Ha az Úr akarandja és élek, egykor ezeket is szándékszem feldolgozni.

² Máriássy Sándor plébánosnak Kassán 1724 február 8-án a városi tanácshoz intézett levele (ma is látható a városi levéltárban) nyilván bevallja azt a célt, hogy a kassai ref. egyház teljesen megsimisíttessék.

³ Cassovia v. ac. nova. 89. l.

volt ez az öröme és reménységre a kassai protestáns hiveknél, kik most már, akkori feljegyzéseik tanúsága szerint, teljes bizalommal néztek a jövő elé. Mária Terézia halála után II. József lépett Magyarország trónjára s csakhamar kiadta a türelmi rendeletet, mely nem mindenben felelt meg ugyan a protestánsok törvényeken alapuló jogos várakozásának, de mindenesetre egy új korszakot nyit meg rájuk nézve. Újra éled a kassai reformátusok reménysége is, hogy templomukat visszakapják. Midőn II. József 1783-ban két ízben is megfordult Kassán, a református hivek személyesen adták át neki templomuk visszadatását kérő folyamodványukat.¹ Majd az 1786. és 1787. években újra esedeztek ez ügyben a Kassán átutazó uralkodónál;² de fájdalom minden eredmény nélkül.

¹ 1783. 3-tia julii. Estvéli 5 óraker érkezett a felséges római császár és magyarországi király II. József, Kassára. Szállása volt a „Fekete Sas” czimerű vendégfogadóba. Másnap reggel 5 óraker elment. A Forgács-utczai kapút megnézte, és a katona-gyermekek szállását. Valamely memorialist nyújtott be ő felségének a templom iránt ezen ref. ekklézsia is, melyet beadott a városon kívül Győri Péter kalapos. (Egyházi évkönyvi feljegyzés). A folyamodvány eredeti fogalmazványa, latin nyelven, az egyház levéltárában. József császár ezen kassai látogatásáról érdekes és jellemző dolgot beszél a hagyomány, melynek bizonyára történeti alapja van. A belvárosi mindkét felekezeti protestánsoknak a Forgács-utczai kapun át lett volna egyenes és legközelebbi útjuk külvárosi templomaikhoz; azonban a vakbuzgó róm. katolikusokból álló városi tanács, csupa bosszantásból elzáratta ezt a kaput, úgy hogy a protestánsoknak e miatt az alsó kapun át, igen rossz úton és nagy kerüléssel lehetett templomaikba eljutni. Ezért panaszt tettek II. József előtt, ki azonnal el is rendelte a Forgács-utczai kapu megnyitását. Alig ment el azonban Kassáról a császár, a bíró ismét elzáratta a Forgács-utczai kaput; ennélfogva a körútjából rövid idő múlva váratlanul visszatérő császár elébe újra panaszszal járultak a kassai protestánsok. Ekkor történt volna, hogy az engedetlenségen és vallásgyűlölségen felbosszankodott császár, aranygombos nádbotjával párszor végig vágott a kassai birón, Klestinszky Józsefen. Annyi kétségtelen tény, hogy József császár ezen kassai látogatásakor nyitattott meg a Forgács-utczai kapu, mely ez alkalommal József-kapu nevet nyert.

² A császárhoz 1786 auguszt. 12-én benyújtott folyamodvány. latin eredetiben s német kivonatban az egyház levéltárában. A latin eredetiben fordul elő az általam fentebb érintett következő nevezetes pont: „In aedificationem praemissorum (templi, scholae, parochiae) concurrebant, prout majores nostri in scriptis reliquerunt, potentiae maritimae, credi par est, rex Angliae et potentissimi ordines Foederati Belgii, et Marchio Brandenburgiae“.

A nagy tervekkel elfoglalt uralkodó bizonyára igen csekély fontosságúnak tartotta a kassai református templom ügyét, a folyamodványokat bővebb figyelemre nem méltatta, hanem kiadta azokat a helytartótanácsnak, mely aztán sietett az ügyet a reformátusok folyamodványának visszautasításával az apácák javára elintézni.

II. Józseffel eltemették a kassai reformátusok utolsó reményességét is. Az 1790/91. XXVI. törvényczikk, mely máskülönb a protestánsok örök hálájára érdemes, 12-ik §-ának rendelkezésével, a mely szerint tudniillik úgy az alapítványokra, mint a templomok, iskolák és paplakokra nézve „*a jelen birtokállapot vétetett zsinórmértékül*“, egyúttal pedig mindenféle *visszakövetelés* megtiltatott: véglegesen biztosította az elfoglalt kassai ref. templomot és tartozékait az Orsolya apácák számára.¹

Ekkép a reformátusok is kénytelenek voltak a belvárosban alkalmas templomhely után nézni, melyet 1804 aug. hó 29-én vétel útján meg is szereztek. Itt épült fel aztán 1811 szeptember 22-én felszentelt mostani templomunk.

Révész Kálmán.

¹ Kassa századok óta katonai központ. Már II. József császár idejében említik a reformátusok, hogy a vallásukon levő sok katona miatt nem férnek külvárosi templomukban. Mióta a prot. tábori lelkészség felállított, az illető ref. tábori pap évenként egyszer vagy kétszer Kassán is megfordul, hogy itt a ref. katonaság részére úrvacsorával egybekötött isteni tiszteletet tartson. Jelenleg templomunkat mindig átengedjük ezen isteni tiszteletek számára; boldogult Meskó Sándor idejében azonban, ki 32 éven át volt egyházunknak kiváló buzgóságú főgondnoka, végrendeletében pedig legnagyobb jóltevője, Meskó idejében, mondom, kénytelenek voltak a szegény ref. katonák valamelyik kaszárnya udvarán tartani meg ref. isteni tiszteleteiket, mert a főgondnok nem eresztette őket a templomba, azt mondván: „Adják vissza nekünk az apácza templomot, majd akkor járhatnak bele a katonák is!“ Különb az apácza templom mindkét ajtaja, még mai napig is, a legerősebb vaspléhvel van borítva s kettős zárossal ellátva. Ez is jellemző emléke a multnak!